

pel gallès i el bretó. Les varietats del primer grup mantenen un cert grau d'intel·ligibilitat entre elles, però les del segon grup s'han diferenciat molt i no permeten la intercomprensió dels parlants.

La relació entre el gaèlic i el català va començar realment al final del segle XIX, de la mà de figures com Valentí Almirall o Narcís Roca Ferreras. És a principis del segle passat que va augmentar aquest interès, i en 1906 el dramaturg Josep Burgas en va fer una exaltació patriòtica, *Jordi Erin*: el moviment irlandès del "Sinn Féin" (1905), que aviat tingué imitadors amb la creació de "Nosaltres Sols" (traducció del moviment irlandès), que com a partit polític arribaria fins al final de la Segona República Espanyola. Personatges com Rovira i Virgili o Francesc Macià foren influïts pel moviment irlandès en la creació de llurs moviments polítics i culturals.

L'irlandès, com a llengua oficial de la República d'Irlanda, és també llengua oficial de la Unió Europea, malgrat el seu migrat nombre de parlants.

Els bascs anomenen *Euskal Herria* els territoris de Biscaia, Guipúscoa, Àlaba, Navarra, Lapurdi, Baixa Navarra i Zuberoa, independentment dels estats on estiguin situats. L'origen de l'èuscar no és encara resolt i tots els intents que s'han fet en aquest sentit no han satisfet els lingüistes. La idea que el basc era l'antiga llengua ibèrica, és a dir la teoria bascoibèrica, va néixer durant el segle XVIII, però sobretot fou Humbolt al segle XIX que va arribar a elevar-la a categoria d'axioma. Una cosa sí que és certa, que es tracta d'una llengua preindoeuropea, i això li dóna una ascendència d'almenys quatre mil anys, cosa que no podem dir de l'ibèric puix que les darreres investigacions han revelat que l'ibèric és posterior a les invasions dels pobles indoeuropeus a la Península Ibèrica. Des del punt de vista de la tipologia lingüística és llengua aglutinant, i en aquest aspecte s'igualava a l'ibèric. Però el contacte amb moltes llengües i, sobretot, amb el llatí, ha acabat per rebre moltes influències en l'estructura gramatical, fonètica i especialment en el lèxic.

Actualment, hi ha uns 700.000 bascoparlants, que corresponen a la quarta part d'Euskal Herria, majoritàriament a Guipúscoa i Biscaia. La llengua estàndard rep el nom d'*euskara batua* (basc unificat) i l'Acadèmia de la Llengua Basca (*Euskaltzaindia*, 1918) és la institució que s'encarrega de vetllar-ne la modalitat. És ensenyada a l'escola i ha adquirit la categoria de llengua oficial, junt a l'espanyol. Abans de la Guerra d'Espanya (1936-1939) va començar una relació entre bascs i catalans que va dur Rovira i Virgili a recollir el moviment basc en la seva obra *Història dels moviments nacionalistes* (1912-1914).

El postfranquisme i la primera època de la democràcia no sembla que vagi augmentar la relació entre tots dos pobles, ans al contrari, i no ho ha estat fins l'any 2010 que es va celebrar el «Primer Congrés Euskal Herria-Països Catalans» a la Universitat de Vitòria-Gasteiz. D'altra banda, existeix de 2005 ençà un centre difusor de cultura catalana a Sant Sebastià, i hi ha diversos centres de cultura basca repartits per Barcelona, València, Mallorca i Andorra.

Lluís GIMENO BETÍ
Universitat Jaume I

DWORKIN, Steven N. (2012): *A History of the Spanish Lexicon. A Linguistic Perspective*. Oxford: Oxford University Press, 352 p.

Malgrat que no resulta gens fàcil compendiar l'evolució del lèxic d'una llengua en un manual, Steven N. Dworkin, professor de Lingüística Romànica i Lingüística de la Universitat de Michigan i especialista consagrat en l'estudi històric del lèxic iberoromànic, ho aconsegueix amb escriu en el seu recent *A History of Spanish Lexicon. A Linguistic Perspective*, publicat per Oxford University Press.

El títol és ja una declaració d'intencions i a la part descriptiva (*A History of the Spanish Lexicon*) s'hi afegeix una caracterització teòrica i metodològica (*A Linguistic Perspective*) que és desenvolupada en el capítol 1. En aquest capítol, es tracen les fronteres de l'estudi, el qual no tracta l'evolució de tot el lèxic de l'espanyol sinó que es concentra en l'anàlisi dels mots sorgits d'una situació de contacte lingüístic. D'aquesta manera, la monografia intenta ser una «síntesi escrita des d'una perspectiva predominantment

lingüística de l'evolució del lèxic de l'espanyol, en especial amb atenció a la història dels préstecs» (pàgina 4)¹ i en queden exclosos, per tant, el creixement del lèxic mitjançant processos derivatius i també els processos semàntics, sempre que no estan relacionats amb el préstec. En aquest capítol inicial s'estableixen les directrius fonamentals de l'estudi basades en la teoria del contacte lingüístic i del canvi lèxic: l'objectiu se centra en l'anàlisi de les conseqüències de la integració dels manlleus en l'estructura lèxica de la llengua, una idea que ha presidit molts dels estudis de l'autor (*cf.* per exemple des del punt de vista teòric Dworkin 2005 i 2006); i en un segon terme apareixen altres aspectes com són els processos d'adaptació formal (fonològica i morfològica) que poden experimentar aquesta classe de paraules.

El cos central de la monografia consta de deu capítols dedicats a les diverses capes genealògiques² que conformen el lèxic de l'espanyol en un model que, naturalment salvant les distàncies, recorda l'*ELH*. En l'ordenació dels capítols i, per tant, en l'organització de l'obra es combinen l'agrupació dels mots segons la llengua de contacte o llengua de procedència amb un principi cronològic derivat de la pròpia història de la llengua, amb algunes excepcions. D'aquesta manera, el recorregut històric s'inicia amb el lèxic de les llengües preromanes (capítol 2) i finalitza amb els anglicismes de l'espanyol (capítol 11).

El segon capítol de l'obra està dedicat a «L'impacte lèxic de les llengües preromanes de la península Ibèrica» on es tracten els possibles vestigis procedents de les llengües prellatines amb especial atenció als mots de procedència basca i cèltica (epígraf 2.4.) pels possibles problemes de determinació cronològica de la seva de penetració en el lèxic. Dintre d'aquest capítol, a més, es para esment també a les relacions modernes entre basc i espanyol (epígraf 2.9).

El tercer capítol té una naturalesa diferent a la resta ja que està dedicat al component bàsic del lèxic, el llatí. S'intenta fer una caracterització de l'espanyol com a llengua romànica des de l'anàlisi de la seva selecció lèxica llatina i en contrast amb altres llengües romàniques com el portuguès, el català o el romanès (epígrafs 3.2, 3.4, 3.5, 3.6); d'aquesta manera es reafirma l'«alt grau d'unitat lèxica entre les varietats de llatí subjacent al espanyol i al portuguès» (pàgina 60). Dintre d'aquest capítol es consideren també els mots d'origen grec ja presents en el llatí en el moment de la llatinització d'Hispania o bé fruit de contactes antics (epígraf 3.7).

El capítol següent (capítol 4) s'interessa pel «component germànic» amb la distinció de tres estrats cronològics no sempre fàcils d'aplicar en la recerca etimològica (germanismes del llatí imperial, de les varietats locals de llatí i des de les varietats gal·loromàniques a les varietats iberoromàniques). En aquest capítol es consideren també (epígraf 4.7) els manlleus de llengües germàniques recents (excepte l'anglès).

El capítol cinquè tracta de manera extensa del «component àrab» i ofereix una excel·lent síntesi d'aquests elements amb una revisió dels estudis precedents (epígraf 5.3.) i l'anàlisi d'aspectes lingüístics com les categories gramaticals a les quals pertanyen (epígraf 5.8), les qüestions semàntiques (epígraf 5.9), els aspectes formals com la integració d'*al-* en la forma de l'arabisme o l'impacte de l'àrab en el creixement del patró agut (epígraf 5.11, *cf.* RAE 2011: capítol 9), la pèrdua d'arabismes (epígraf 5.12) i els arabismes de l'espanyol modern (epígraf 5.13). Amb criteri genètic, s'inclouen en aquest capítol els possibles mots manlevats de l'hebreu a través de les comunitats jueves abans de l'expulsió (epígraf 5.14).

Els dos capítols següents es dediquen als contactes de l'espanyol amb altres llengües romàniques: les gal·loromàniques, d'una banda (capítol 6), i l'italià, d'altra banda (capítol 7). Dintre dels gal·licismes, i sense establir diferència entre gal·licismes i occitanismes, s'analitzen tant els mots manlevats a l'edat mitjana (epígrafs 6.2 i 6.3) com els gal·licismes moderns (epígrafs 6.4 i següents), amb un interessant apartat dedicat als gal·licismes a Hispanoamèrica (epígraf 6.7). Un patró semblant s'aplica a l'italianisme amb els canvis derivats de la diferent història dels manlleus procedents d'aquesta llengua ja que els italianismes anteriors al segle XV són pràcticament inexistents, com ja va assenyalar amb fonament J. Coromines (1948); això explica que l'apartat dedicat als primers préstecs de l'italià porti el títol d'«Italianismes medievals i controvèrsies etimològiques» (epígraf 7.2).

1. Tradueixo les citacions de l'original anglès al català.

2. Utilitzo el terme en un sentit proper a Patterson i Urrutibétey (1975) quan es refereixen a «genealogy» i «genealogical classes» (capítol 2).

El capítol vuitè tracta els préstecs del llatí (l·latinismes) i conté un apartat per als hel·lenismes cultes (epígraf 8.7). S'exposen les qüestions terminològiques i conceptuals d'aquest component genealògic (l·latinisme / cultisme / semicultisme, epígraf 8.1) i se'n fa una periodització (epígraf 8.2). Es distingeix entre els l·latinismes més antics (epígraf 8.3), en els quals es tracta de manera reduïda els cultismes de bona part de l'Edat Mitjana, i els préstecs de finals de l'època medieval i del Renaixement (epígraf 8.4); no es fa, però, pràcticament cap referència als l·latinismes més moderns.

El capítol següent (capítol 9) conté els manlleus de l'espanyol a d'altres llengües iberoromàniques (portuguès i català). L'exposició se centra en els problemes d'identificació d'aquests elements lèxics («Claus fonològiques dels manlleus portuguesos» (epígraf 9.3) i «catalanismes: problemes analítics» (epígraf 9.6)).

Els darrers dos capítols estan destinats als manlleus de les llengües indígenes americanes (capítol 10) i als anglicismes (capítol 11). En el cas dels indigenismes, s'analitza fonamentalment la seva recepció i integració (epígraf 10.2) i la pervivència d'aquests elements lèxics en l'espanyol europeu contemporani (epígraf 10.4). Pel que fa als anglicismes, es distingeixen tres estadis: abans del segle XIX (epígraf 11.2), 1800-1950 (epígraf 11.3) i a partir de 1950 («La influència de l'anglès americà», epígraf 11.4) i s'analitzen qüestions diverses com les reaccions que ha provocat el seu ús (epígraf 11.5) o l'anglicisme semàntic i el calc (epígraf 11.6).

L'àmplia documentació en la qual es fonamenta l'obra s'evidencia en les trenta pàgines de referències bibliogràfiques (p. 238-269), on hi figuren tant treballs generals com monografies dedicades a una paraula o a un petit grup de paraules. El llibre, a més, es completa amb un utilíssim índex de mots (p. 271-321) organitzat per llengües (espanyol i espanyol dialectal, galaicoportuguès, català, gal·loromànic, italià i italià dialectal, llatí, àrab, basc, cèltic, alemany, engiadinès, anglès, francès, germànic, gòtic, grec, hebreu, llombard, irlandès mig, turc i gal·lès) en un ordre coherent des del punt de vista lingüístic però poc manejable per a la consulta. Cada capítol té una petita introducció i conclusió; la primera recull la situació històrica que explica l'existència del contacte lingüístic; la darrera conté un petit resum. El manual conclou amb un capítol final (capítol 12) a manera de consideració global.

Ens trobem davant una obra que ofereix una síntesi molt organitzada i coherent d'una part important de la història del lèxic de l'espanyol, ben recolzada teòricament en el contacte lingüístic i el préstec (capítol 1). Aquest plantejament dona coherència metodològica a l'obra encara que s'ha d'advertir que les situacions de contacte lingüístic són molt diferents (per exemple, les llengües preromanes davant dels l·latinismes), i que el capítol tres, destinat a la "base llatina del lèxic de l'espanyol", té un status singular ja que, al marge del contacte lingüístic, constitueix el fons de la llengua, en terminologia tradicional el fons patrimonial. A més, i des del punt de vista estructural, convé assenyalar que el capítol dedicat als l·latinismes podia haver-se situat després de l'esmentat capítol 3 (base llatina) per donar compte del vincle especial entre el lèxic llatí patrimonial i el lèxic llatí manllevat. D'aquesta manera el llibre guanyaria en coherència ja que els préstecs de les llengües romàniques, que comparteixen algunes característiques, estarien junts (capítols 6, 7 i 9). Cal observar també que les agrupacions dels manlleus d'algunes procedències dintre d'altres dilueix la seva identitat i importància per a la història global del lèxic; aquest és el cas dels hel·lenismes o dels hebraïsmes, en els quals es podria fer una breu referència al judeocastellà i la seva evolució lèxica.

Malgrat que el títol insinua un abast més ampli i hauria d'incloure també el creixement del lèxic amb mecanismes de la pròpia llengua, és comprensible que només es faci referència als processos de derivació quan tenen un vincle amb els components genealògics estudiats (vegeu els epígrafs 2.8, 4.6, 6.3, 11.7); manca, però, en general una atenció més profunda a la qüestió, per exemple, amb el tractament explícit del sufix *-í* (només esmentat de passada a la pàgina 108, *cfr.* Pharies, 2002: s.v.) i amb el plantejament de la importància i evolució de la derivació culte (llatí i grec), un tret fonamental de moltes llengües modernes,³ que es fa ben palès en el *Diccionario etimológico de los sufijos españoles y de otros elementos finales* de D. A. Pharies (2002) i, des del punt de vista teòric, en consideracions com les de Rainer (2002) i, recentment, Claveria (2013).

3. Només amb referències aïllades a les pàgines 172, pel llatí, i 18, pel grec.

Cal destacar que l'obra ofereix una excel·lent combinació entre la síntesi i l'atenció als casos particulars, que en l'estudi del lèxic poden arribar a ser molt importants. Això es manifesta en l'exposició de les "controvèrsies" etimològiques en quasi cada capítol (epígrafs 2.6, 3.3, 4.4, 5.6, 7.2, 9.2, 9.6, 10.3), uns apartats on es tracta la història de mots que presenten dificultats en l'establiment de la procedència, tan habitual en l'etimologia (Malkiel, 1976).

La perspectiva lingüística, present des del mateix títol, troba un excel·lent reflex en tres aspectes diferents del llibre: en primer lloc, en l'èmfasi que es fa de la integració dels manlleus en l'estructura del lèxic; en segon lloc, en l'anàlisi de les conseqüències d'aquesta integració, que es manifesten molt especialment en alternances que S. N. Dworkin anomena *rivalitats lèxiques* (epígrafs 2.7, 4.5, 5.7, 8.5, 10.2, 11.7); i, en tercer lloc, en l'atenció a la pèrdua lèxica, també analitzada en els casos que ha estat un fenomen important (epígraf 5.12).

En resum, *A History of the Spanish Lexicon. A Linguistic Perspective* constitueix un manual utilíssim, que ofereix una bona síntesi de la història del lèxic de l'espanyol i que, alhora i de manera indirecta, permet entreveure l'estat de la recerca en el lèxic de l'espanyol des del punt de vista històric (cfr. Claveria, 2012) i les mancances que encara hi ha en aquest terreny.⁴

Glòria CLAVERIA NADAL
Universitat Autònoma de Barcelona

Referències bibliogràfiques

- CLAVERIA NADAL, G. (2012): «Nuevas perspectivas en el estudio de la evolución del léxico», en CLAVERIA NADAL, G. / FREIXAS ALÁS, Margarita / PRAT SABATER, Marta / TORRUELLA i CASAÑAS, Joan (eds.): *Historia del léxico: perspectivas de investigación*. Madrid-Frankfurt am Main: Iberoamericana-Vervuert, pàgs. 13-90.
- CLAVERIA NADAL, G. (2013): «La formación de palabras y el cultismo», en PUJOL PAYET, I. (coord.): *Formación de palabras y diacronia*. Coruña: Universidades da Coruña, Servicio de Publicaciones.
- COROMINES, Juan (1948): ressenya de TERLINGEN, J. H.: *Los italianismos en español desde la formación del idioma hasta principios del siglo XVII*. Amsterdam, 1943. *Symposium* 3, 102-119.
- DWORKIN, Steven N. (2005): «La historia de la lengua y el cambio léxico», *Iberorromania*, 62, pàgs. 59-70.
- DWORKIN, Steven N. (2006): «La naturaleza del cambio léxico», BUSTOS TOVAR, J. J. / GIRÓN ALCONCHEL, J. L. (eds.): *Actas del VI Congreso de Historia de la Lengua Española*. Madrid-Arco/Libros, pàgs. 67-84.
- ELH: ALVAR, Manuel (dir.) (1960-1967): *Enciclopedia lingüística hispánica*, vol. 1: *Antecedentes. Onomástica*; vol. 2: *Elementos constitutivos. Fuentes*, Madrid: CSIC.
- MALKIEL, Yakov (1976): *La etimología*. Madrid: Cátedra.
- PATTERSON, William / URRUTIBÉHEITY, Hector (1975): *The Lexical Structure of Spanish*. The Hague-Paris: Mouton.
- PHARIES, David (2002): *Diccionario etimológico de los sufijos españoles y de otros elementos finales*. Madrid: Gredos.
- RAINER, Franz (2002): «Convergencia y divergencia en la formación de palabras de las lenguas románicas». GARCÍA-MEDALL VILLANUEVA, Joaquín A (coord.): *Aspectos de morfología derivativa del espanyol*. Lugo: Tris Tram, pàgs. 103-133.
- Real Academia Española-Asociación de Academias de la Lengua Española (2011): *Nueva gramática de la lengua española. Fonética y fonología*. Barcelona: Espasa.

4. El propi autor s'hi refereix en alguns casos (cfr., per exemple, les pàgines 120 i 138 (nota 1)).